

Nepodmienenosť základného príjmu, solidarita a sociálna trojčlennosť

Tento text je reakciou na niektoré myšlienky, ktoré Michael Kroh uviedol v článku na Britských listoch pod názvom „Všeobecný základní příjem ve světle vztahu svobody a odpovědnosti“¹. Chcel by som sa vyjadriť k tomu, čo v článku zaznelo iba v náznaku, lebo si myslím, že by bolo vhodné určité doplnenie.

Konkrétne v závere textu autor kladie jednu dôležitú otázku: *„V každém případě však dnešní společnost není s to ekonomicky zajistit formou ZP vysněný „důstojný“ život, ale pro uspokojení těch nejzákladnějších potřeb by se peníze najít mohly a měly. Otázkou v takovém případě ovšem je, proč tyto nedostatkové prostředky ještě „ředit“ tím, že budou poskytnuty i těm, kteří je momentálně nepotřebují.“*

S touto otázkou priamo súvisí chápanie solidarity v spoločnosti. Solidarita podľa mňa znamená, že členovia určitého spoločenstva, znášajú dobré i zlé spoločne. Keď v živote človeka nastanú ťažké chvíle, je vďačný za to, ak má okolo seba tých, ktorí mu nejako pomôžu, zastanú sa ho, podržia ho. Ide tiež o vyjadrenie súcitu, ktorý v spoločenstve vládne, a o prejav vôle zabezpečiť všetkým členom určitú minimálnu úroveň životných podmienok. Keďže v dnešnej dobe môže človek byť odkázaný na pomoc štátnych inštitúcií, je správne, aby mali tieto inštitúcie možnosť poskytnúť človeku v núdzi príjem alebo inú pomoc. Ale pomáhať znášať to „dobré“ v živote – v materiálnom zmysle – nie je potrebné (zdieľať s druhými radosť, úspech a podobne samozrejme má svoj význam). Ak niekto súhlasí s takto charakterizovanou solidaritou, tak snáď bude súhlasíť aj s tým, že základný príjem poskytnutý bez ohľadu na špecifické životné podmienky je popretím solidárneho princípu. Nielenže to znižuje zdroje určené na pomoc tým, ktorí by ju mohli potrebovať, ale predsa poskytovať pomoc tým, ktorí ju nepotrebujú, je nezmysel a môže mať dokonca opačný účinok (napr. „výchova“ k lenivosti).

Ďalšia súvislosť uvedenej otázky (tentokrát nepriama, hoci možno dôležitejšia), je nasledujúca: podľa štúdie organizácie Oxfam, o ktorej sa teraz veľa hovorí, ale aj podľa ďalších štúdií, existuje dnes obrovská koncentrácia ekonomickej moci v rukách malého počtu ľudí². Silná prepojenosť ekonomickej moci s mocou politickou a s oblasťou kultúry, najmä prostredníctvom masmédií ale aj štátnych inštitúcií, týmto ľuďom umožňuje sofistikovaným spôsobom manipulovať so spoločnosťou a ovládať ju podľa vlastných egoistických predstáv, častokrát bez toho, aby si toho ostatní ľudia boli vedomí. Tento stav spoločenskej nerovnováhy sa podieľa na súčasnej neradostnej situácii vo všetkých životných oblastiach. Paradox je, že zástancovia nepodmienenosť základného

¹<http://blisty.cz/art/71844.html>

²Oxfam: Working for the Few: Political capture and economic inequality

<http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp-working-for-few-political-capture-economic-inequality-200114-en.pdf>

F. Alvaredo, A. Atkinson, T. Piketty, E. Saez: The top 1 percent in international and historical perspective.

<http://www.nber.org/papers/w19075>

Stefania Vitali, James B. Glattfelder, Stefano Battiston: The network of global corporate control.

http://arxiv.org/PS_cache/arxiv/pdf/1107/1107.5728v2.pdf

príjmu jedným dychom hovoria o spravodlivejšej a rovnoprávnejšej spoločnosti, a zároveň o vyplácaní tohto príjmu aj týmto ľuďom. Už menej hovoria o tom, že by bolo potrebné zredukovať vplyv ekonomickej moci na politickú a kultúrnu sféru života, a pritom to je omnoho dôležitejšie, ako nepodmienené vyplácanie základného príjmu. Aj keď občas potrebu obmedzenia vplyvu ekonomickej moci spomenú, zdá sa, že je to pre nich téma, ktorá je zložitá a neatraktívna, a venujú sa jej s oveľa menším nadšením. Propagovať nepodmienený príjem pre všetkých je predsa jednoduchšie. Oni asi nechápu, že ak bude pokračovať súčasný stav, potom sa základný príjem stane iba ďalším mocenským nástrojom na ovládanie obyvateľstva.

Možno teraz niekto namietne, že ak zabezpečíme pre všetkých príjem, aby sa nikto nemusel obávať o svoju existenciu, tak ľudia budú mať možnosť uvedené negatívne skutočnosti ľahšie zmeniť. Realita je však iná. To, čo nás do súčasnej situácie priviedlo, nebol nedostatok príjmu. Súčasný stav sa postupne vyvíjal celé desaťročia (vo veľkej časti civilizovaného sveta). Kým nás nedostatok príjmu netrápil, nevšimli sme si to, neusilovali sme sa to pochopiť, odmietali sme o tom premýšľať. Bezstarostne sme žili zo dňa na deň. Boli tu ľudia, ktorí sa snažili spoločnosť varovať, ale nepočúvali sme ich, oni boli častokrát terčom posmechu a poníženia. Teraz, keď už je naozaj zle, si konečne začíname všímať to, čo sa deje, postupne začíname chápať súvislosti. A to, čo by sme mali teraz robiť – a stále viac ľudí sa to aj snaží robiť, len ich ešte nie je dostatočný počet – je dôkladne o tom všetkom premýšľať a prísť s konštruktívnymi a tvorivými myšlienkami, ktoré budú tými správnymi podnetmi pre naše ďalšie konanie, pre ďalšiu prácu v budúcom formovaní našej spoločnosti.

Doba je ťažká, mnoho ľudí trpí a sú zúfalí. Týmto ľuďom je treba pomáhať v rámci možností. Ale plošné vyplácanie nepodmieneného príjmu nie je ideou, ktorá by bola konštruktívna a tvorivá. Nerovnosť príjmov a ich nedostatočnosť vzhľadom k cenovým hladinám tovarov je dôsledkom vývoja súčasnej spoločenskej štruktúry a my potrebujeme nájsť spôsob, ako zmeniť túto štruktúru vo vyššie uvedenom zmysle, t. j. postupne odstrániť nadvládu ekonomickej moci nad politickou oblasťou a osamostatniť kultúrnu oblasť života. Oddelenie, lepšie povedané odčlenenie, týchto troch spoločenských oblastí sa v Európe pod názvom „Idea trojčlennosti sociálneho organizmu“ snažil presadiť už po prvej svetovej vojne Rudolf Steiner³ (aj spomínané Klíčové hnutie vychádza z tejto idey, len jeho členovia akosi nechápu, že nepodmienený základný príjem zdravému odčleneniu bráni – ako bude ukázané ďalej). Vtedy sa pre túto ideu nenašlo dostatok pochopenia, v súčasnosti sú však problémy s dominanciou ekonomiky nad politikou a kultúrou oveľa viac viditeľné. Stále viac ľudí si uvedomuje potrebu tzv. sociálnej trojčlennosti.

Pri odčlenení spoločenských oblastí sa treba zamyslieť komplexne nad celou spoločnosťou a klásť si mnohé otázky, ako napríklad:

- Je správne, aby základným ekonomickým pravidlom bola honba za čo najvyšším ziskom bez ohľadu na spoločenské dopady?

³Rudolf Steiner (1861 – 1925), rakúsky filozof (uvádza sa aj ako nemecký filozof), zakladateľ antroposofie.

- Existuje aj iné ekonomické usporiadanie ako konkurenčné trhové alebo centrálné plánované?
- Je správne, aby boli nerastné suroviny, voda, pôda a ďalšie prírodné zdroje v súkromnom vlastníctve?
- Je správne, aby podniky vlastnili tí, ktorí v nich nepracujú alebo aby o výsledkoch práce ľudí mohli rozhodovať tí, ktorí sa na práci samotnej nijako nepodieľali?
- Ako treba usporiadať vzťahy medzi tými, čo prácu riadia a tými, čo ju vykonávajú?
- Ako je možné zamedziť ďalšej devastácii životného prostredia pri udržateľnom zabezpečení potrieb obyvateľstva?
- Ako má vyzerat' finančný systém a usmerňovanie kapitálových tokov, aby nepôsobili v spoločnosti deštruktívne, ale aby podporovali spoločenský rozvoj?
- Čo všetko chceme považovať za prácu, t. j. za tvorbu spoločensky užitočných hodnôt?
- Kde sú optimálne hranice pôsobnosti štátu vo vzťahu k ekonomickým, sociálnym a kultúrnym otázkam?
- Čo má byť úlohou vzdelávania a akú má mať vzdelávací systém podobu?
- Je správne, aby vzdelanie a výchova boli chápané ako produkt, a aby sa spoločnosť snažila pridelovať im merateľné parametre?
- Ako zabezpečiť, aby vedecké bádanie a jeho praktická aplikácia slúžili celkovému spoločenskému rozvoju a nie egoistickým zámerom „vyvolených“ jednotlivcov?
- Aká miera mechanizácie a digitalizácie spoločnosti je prijateľná a kde je hranica, za ktorú by spoločnosť nemala ísť?

Podobných otázok je samozrejme oveľa viac⁴. Ľudia sa už v súčasnosti – aj na stránkach Britských listov – nad viacerými z týchto otázok zamýšľajú. A mohlo by sa zdať, že nepodmienený základný príjem nie je v rozpore s hľadaním odpovedí na uvedené otázky. Opak je však pravdou – uvediem konkrétny príklad:

Jedným z dlhodobých zástancov nepodmieneného základného príjmu je aj Götz Werner, majiteľ siete DM Drogerie. Napísal o tejto téme niekoľko kníh, v jednej z nich s názvom „Príjem pre všetkých“ popisuje aj potenciálne dopady zavedenia nepodmieneného základného príjmu na nemecký firemný sektor: *„...až zavedením spotrebnej dane a nepodmieneného základného príjmu a súčasne zrušením dane z príjmu a zo mzdy by sa konečne ľudská práca stala národohospodársky rovnocennou voči strojovej práci. Potom sa totiž zamestnávanie ľudí alebo používanie strojov stane z hľadiska daní rovnako atraktívne. Vzťah medzi ľudskou a strojovou prácou by sa tým po prvý krát dostal do primeranej rovnováhy, respektíve neexistovali by viac daňové dôvody, aby sa podnik rozhodol, pre to či ono.“*

⁴Ich závažnosť je dnes o to väčšia, že stav súčasnej spoločnosti sa vlastne podobá stavu na začiatku 20. storočia – vid' odkazy na vyššie spomenuté štúdie.

Zdôrazňujem, že to je vyjadrenie významného propagátora nepodmieneného základného príjmu (G. Werner zaplatil v roku 2005 vo viacerých nemeckých novinách celostránkový inzerát, v ktorom sa snažil povzbudiť ľudí, aby začali o tejto téme premýšľať). On tiež opakovane hovorí o tom, že príjmy ľudí potom nebudú vyššie, že základný príjem „vrastie“ do obvyklého príjmu z práce. Čiže v prípade zavedenia nepodmieneného základného príjmu firmám klesnú mzdové náklady o výšku základného príjmu. Navyše firmy nebudú platiť dane z príjmu právnických osôb. Majiteľom zákonite vzrastie zisk, ale nie vďaka ich podnikateľským schopnostiam, ale ako dôsledok poklesu výrobných nákladov alebo zvýšeného odbytu ich lacnejších produktov (a ako malý bonus budú navyše aj oni dostávať základný príjem). Už aj tak dosť koncentrovaná ekonomická moc sa potom ešte posilní, lebo z toho budú ťažiť prevažne veľkí zamestnávateľia. Výsledkom bude, že sa súčasný stav ešte viac zhorší.

Navyše výška základného príjmu bude vypočítavaná z priemerných miezd v ekonomike ako je to obvyklé pri sociálnych dávkach a dôchodkoch. Lenže práve mzdy posledných 30 až 40 rokov reálne buď stagnujú alebo dokonca klesajú v dôsledku nespravodlivého delenia vytvorených hodnôt medzi tých, čo sa na produkcii podieľajú (pracujúci vo firmách, manažment firiem, vlastníci firiem). Nepodmienený základný príjem na tejto nespravodlivosti nič nezmení (veď nijako nezasahuje do delby vyprodukovaných hodnôt) a ešte navyše spôsobí štatistické zníženie pracovných príjmov vďaka tomu, o čom hovoril G. Werner v citovanej pasáži. A z týchto znížených príjmov sa potom bude vypočítavať priemerná mzda? To už postráda akúkoľvek logiku.

Existuje viac zásadných výhrad, ktoré zástancovia myšlienky nepodmieneného základného príjmu v podstate ignorujú (venoval som sa im inde⁵, takže ich tu nebudem opakovať). Podobne ako Michael Kroh, aj ja považujem za potrebné zrealizovanie diskusie o základnom príjme. Pretože ak sa nebudeme snažiť dôsledne a jasne premýšľať o skutočných problémoch a príčinách súčasného stavu spoločnosti, ak budeme hľadať rýchle a zdanlivo univerzálne riešenia, tak nás nakoniec namiesto vysnívanej budúcnosti bude čakať katastrofa.

Andrej Szolgay, 24. 1. 2014

⁵Moju recenziu na knihu G. Wernera „Príjem pre všetkých“ a ďalšie súvisiace texty nájdete prípadní záujemcovia tu: <http://www.trojclennost.org/essays>